

Топологічний аспект біблійних уявлень про природу створених істот.

¹Вінницький національний технічний університет;

Анотація

У даній роботі автор аналізує біблійні уявлення про зв'язок природи створених істот з їхнім становищем в порядку буття. Відправним пунктом служить новозавітна згадка про ангелів, які покинули свої домівки. Далі докладно розглянута старозавітна концепція «місця».

Ключові слова: природа створених істот, рівні буття, місце, онтологічне місце, ангели.

Abstract

In this paper, the author analyzes the biblical notions about the connection between the nature of created beings and their position in the order of being. The starting point is the New Testament mention of the angels who left their homes. Further, the author examines in detail the Old Testament concept of "place".

Keywords: the nature of created beings, levels of being, place, ontological place, angels.

Світ показано в Біблії як впорядковане ціле: «...Але ти все впорядкував у міру, рахубу й вагу» (Муд. 11: 20). Тому місце, яке займає та чи інша істота в структурі космосу, в значній мірі визначає її природу.

Цей зв'язок ми можемо простежити в історії падіння ангелів. У Соборному посланні апостола Юди читаємо: «Я хочу нагадати вам, – хоч знаєте все, – що Господь... ангелів, що не зберегли свого достоїнства, а полишили власне житло, зберіг у кайданах вічних, під темрявою, на суд великого дня» (Юди. 1: 5–6). У коментарях до Єрусалимської Біблії про цих ангелів сказано: «<...> Тому що дали себе звести людськими дочками» [3, с. 640]. Таким чином тут йдеться про «синів Божих» з 6 розділу Книги Буття: «І сталося, як почали люди множитися на землі та народилися в них дочки, побачили сини Божі людських дочок, що були гарні, та й стали брати їх собі за жінок, хто котру вподобав» (Бут. 6: 1–2).

Злочин ангелів можна кваліфікувати як порушення божественного порядку. Необхідно, однак, з'ясувати, про який саме порядок йдеться, тобто є він внутрішнім (єства) або зовнішнім (космосу) по відношенню до порушників. Ангели, залишаючи свої оселі, безумовно порушують саме зовнішній порядок. А як справи з внутрішнім? В апокрифах «Заповіти дванадцяти патріархів» про грішних ангелів сказано, що вони «змінити порядок єства свого» [4, с. 256], тобто порушили внутрішній порядок.

У російському дослівному перекладі фрагмент *Юди. 1: 6* виглядає так: «Ангелов же, не сохранивших своего положения (άρχήν), но оставивших свое жилище (οικητήριον), для суда великого дня узами вечными под мраком сохраняет» [6, с. 829].

Першою тут називається втрата *άρχή*. «*Αρχή* походить від дієслова *άρχω*, яке означає з часів Гомера одночасно “починати” (йти на чолі, брати ініціативу <...>), та “керувати” <...> Цілком зрозуміло, як другий сенс виходить з першого: або чільник робить перший жест (пор. релігійне, музичне і танцювальне застосування), або йде на чолі <...> Отож, *άρχή* позначає і початок (начало, вихідний пункт <...>), і керування (посада, авторитет, влада, магістратура <...>) <...>» [2, с. 101]. Таким чином, мова йде про те, що ангели-відступники втратили свою початкову природу і зв'язок зі своєю Першоосновою, своїм Творцем – Богом (внутрішнє спотворення). Наслідком цього стала втрата статусу – чину, авторитету, влади, магістратури (зовнішнє спотворення).

Другою втратою стала втрата житла. Слово *οικητήριον* зустрічається також у Другому Посланні до Коринтян апостола Павла: «Бо знаємо, що коли земне наше житло, намет, розпадається, то маємо будівлю Божу, будинок нерукотворний, вічний на небі. Тому в ньому й зідхасмо, бажаючи надягнути поверх того наше небесне житло, якщо будемо ще вдягнені, а не нагі» (2 Кор. 5: 1–3). У російському дослівному перекладі даний фрагмент виглядає так: «Знаем ведь, что если земной наш дом [из] этой хибары исчезнет, строение от Бога имеем – дом нерукотворный, вечный на Небесах. И, по сути, в этой хибаре мы стенаем, жилищем (οικητήριον) нашим с неба желая облечься; только бы и облеченные мы нагими не оказались» [6, с. 623–624].

Апостол Павло говорить одночасно про зміну онтологічного місця людини, перехід на інший рівень буття і про зміну її природи. Але з тією ж самою ситуацією ми стикаємося і в епізоді з падінням ангелів. Це падіння виявляється і моральним, і онтологічним, і топологічним. Ангели сходять з неба на землю, з одного рівня буття на інший і змінюють свою природу, втрачаючи при цьому колишні чесноти.

Щоб точніше витлумачити історію з покинутим житлом, потрібно звернутися до Старого завіту, в якому знаходимо специфічний концепт *місця*. У Книзі Йова сказано про померлого: «Не повернеться вже більше до себе в хату, і **місце**, де він був, його вже не впізнає» (Іов. 7: 10). А в наступному розділі Білдад порівнює безбожного з деревом: «Він повний сил на сонці, його галуззя поза сад сягає; поміж каміння влітається його коріння і вривується в саме серце скелі. Та коли вирвуть його з його **місця**, воно зрікається його: “Я тебе не знаю!”» (Іов. 8: 16–18). І нарешті, в одному з псалмів автор прирівнює людину до трави і квітки: «Чоловік бо – дні його, немов билина: квітне, мов квітка в полі. Потягне над ним вітер, і його немає, і **місце**, де він був, його не впізнає більше» (Пс. 103: 15–16).

У всіх трьох випадках йдеться про зв'язок людини з її *місцем*. Цей зв'язок носить особистісний характер. Причому *місце* активно, здатне виявляти своє ставлення до мешканця. Це простір, який людина визнає своїм і який визнає своїм цю людину. Між людиною і її *місцем* встановлюється якась сутнісна відповідність. Вона порушується, коли сутність людини зазнає шкоди, руйнується, гине. Але легко припустити і зворотне: сутність людини зазнає шкоди при порушенні цієї відповідності.

Але чи правильно ми розуміємо вираження: *місце не впізнає його, місце відмовиться від нього?* РаМбаН, коментуючи *Іов. 7: 10*, пише, що насправді мова тут йде про інших людей [5, с. 72]. Але в коментарі до *Іов. 8: 16-18 місце* залишається просто місцем, простором [5, с. 78].

В оригіналі у всіх попередніх випадках в тексті стоїть єврейське слово *מקום*, що позначає *місце, місцевість, простір*. *Місце* також є *притулком людини, людським поселенням*: «І сказав він наймитові своєму: “Ходи лишень та дійдемо до якогось із **міст**, і переночуємо в Гівеа або в Рамі”» (Суд. 19: 13); «Я дав вам голі зуби по всіх містах ваших, безхліб'я по всіх **селах** ваших, та ви до мене не повернулися, – слово Господнє» (Ам. 4: 6).

Взагалі для древніх євреїв простір є перш за все простором урбанізованим. «У сприйнятті носія міфологічного мислення простір обов'язково має предметне наповнення, якщо таке наповнення є відсутнім, то немає і простору. <...> У Старому завіті просторове позначення “всюди”, “скрізь” і таке інше передається формулою “‘Ir ve ‘ir” (“місто і місто”), що виражає уявлення про конкретну, предметну, в даному випадку урбаністичну наповненість простору, який, проте, вже почав набувати абстрактного характеру» [1, с. 60].

Мова також може йти про простір, який здатний служити людині притулком: «Далі сказала йому: “Є в нас доволі й соломи й паші, та й **місця** переночувати”» (Бут. 24: 25). *Місце* може бути святим: «Начальник Господнього війська й каже до Ісуса: “Скинь з ніг твоє взуття, бо **місце**, де стоїш, святе.” І Ісус вчинив так» (Іс. Нав. 5: 15). На цьому *місці* може бути присутнім Бог: «Коли ж Яків прокинувся зо сну свого, то промовив: “Направду, Господь є на цьому **місці**, а я не знав”» (Бут. 28: 16). Але *місце* також може бути і нечистим: «Годі нехай накаже хату зруйнувати, каміння, дерево й всю глину з неї, та й повиносити за місто, на нечисте **місце**» (Лев. 14: 45).

І нарешті, місце може бути пов'язано зі статусом: «Узяв Самуїл Саула з слугою й увів їх у світлицю, й дав їм почесне місце між запрошеними, а було їх із тридцять чоловік» (1Сам. 9: 22).

Мені здається, що правильно витлумачити згадку про залишення грішними ангелами свого житла є можливим саме з опорою на просторові уявлення євреїв. Якщо це так, тоді житло є місцем, з яким ангелів з'єднує сутнісний особистісний зв'язок. Це місце святе, місце, де присутній Бог. Перебування в святому місці в постійному зв'язку з Господом підтримує архе ангелів. Ангел, оскільки він – ангел, мешкає поблизу Бога. Але якщо ангел залишив свою домівку, він перестає бути ангелом, він змінює власну природу.

Ми бачили також, що дуже близький за змістом конструкт виникає у апостола Павла, коли він говорить про прийдешню зміну людської природи. Зв'язок онтології і топології з властивостями природи всього сотвореного був зафіксований Павлом ще в одному фрагменті: «Є тіла небесні і тіла земні, й інакший блиск небесних, інакший же блиск земних. Інакший блиск сонця, інакший блиск місяця, інакший блиск зір, ба навіть зоря від зорі різниться блиском» (1 Кор. 15: 40–41). У російському синодальному перекладі замість слова *блиск* стоїть *слава*. В оригіналі ж вжито слово *δόξα*, яке має значення *блиск, сяйво, яскравість, слава, честь, велич*. Павло показує тут різницю статусів, яка є похідною від різниці природ. І ця різниця пов'язана з приналежністю до того чи іншого рівня буття.

Зміна *місця* може бути пов'язана з переходом природи створених істот до нової вищої якості. Так буде з людьми після воскресіння: «І так само, як ми носили образ земного, так носитимем і образ небесного. Ось що говорю, брати: Тіло й кров царства небесного успадкувати не можуть, ані тлінні – успадкувати нетління. Ось я кажу вам тайну: Не всі ми помremo, але всі перемінимося, раптом, в одну мить, при сурмі останній; засурмить бо, і мертві нетлінними воскреснуть, і ми перемінимося. Мусить бо це тлінне одягнутися в нетління, і це смертне одягнутися в безсмертя» (1 Кор. 15: 49–53).

Але зміна *місця* може також означати появу нового виду істот, як це було з ангелами. І тут доречно згадати про одну давню теологічну суперечку. Справа в тому, що багато християнських богословів вважають, ніби в Книзі Буття йдеться не про ангелів і людей, а про дві гілки людського роду – грішну та

праведну [7]. Вагомим аргументом на користь такої точки зору служать слова Христа: «Ісус у відповідь сказав їм: “Помиляйтеся, бо не знаєте ані Писання, ані Божої сили. У воскресінні не женяться і не виходять заміж, а є як ангели на небі» (Мт. 22: 29–30).

Однак Христос говорить про сутнісні ознаки *справжніх ангелів*, тобто ангелів, які перебувають на своєму *місці*. А ангели, які покинули своє *місце*, – це вже інший рід істот. Тому про них не можна сказати, що вони не можуть укладати шлюб.

Таким чином, ми бачимо, що в системі біблійних уявлень концепт природи сотворених істот завжди має топологічний і онтологічний аспекти, причому топологія і онтологія дуже тісно пов'язані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вейнберг И. П. Человек в культуре древнего Ближнего Востока. – М.: Наука, 1986. – 208 с.
2. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Том перший. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 575 с.
3. Єрусалимська Біблія. Новий Завіт і Псалми зі вступами і коментарями з «La Bible de Jérusalem». – Львів: Видавництво «Свічадо», 2009. – 900 с.
4. Заветы двенадцати патриархов, сыновей Иакова // Книга Еноха: Апокрифы / пер. прот. А. Смирнова. – СПб.: Азбука-классика, 2008. – С. 209–282.
5. Книга Ийова с толкованием раби Моше бен-Нахмана / пер. Фримы Гурфинкель. – Иерусалим – Запорожье: Еврейская книга, 2011. – 389 с.
6. Подстрочный греческо-русский Новый Завет / под ред. В. Журомского. – Житомир: Украинское Общество Благодати, 2005. – 893 с.
7. Wright A. T. *Breaching the cosmic order: the biblical tradition of Genesis 6:1–4 and its reception in early Enochic and Philonic Judaism*. Doctoral thesis, Durham University, 2005.

Кузнєцов Всеволод Григорович — старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: vsevolodkuznetsov16@gmail.com

Kuznetsov Vsevolod G. — Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email : vsevolodkuznetsov16@gmail.com